

ративный, антиципируемый самоконтроль и самоконтроль собственной деятельности, дал возможность выяснить наиболее симптоматические его изменения в структуре саморегуляции учащихся. Проанализированы конструктивные и деструктивные тенденции в развитии самоконтроля школьников.

Ключевые слова: регуляция, самоконтроль, учебная успеваемость, личностная эффективность.

Petrenko I. V. REGULATION-BEHAVIORAL APPROACH TO THE STUDY OF PERSONALITY EFFICIENCY OF SCHOOLCHILDREN

The article is dedicated to the study of descriptions of self-regulation of schoolchildren with the different level of educational progress. Realizable analysis of features of self-control and such his varieties, as operative, anticipating self-control and self-control of own activity, enabled to set his most symptomatic changes in the structure of self-regulation of schoolchildren. Constructive and destructive tendencies of development of self-control of schoolchildren are analyzed.

Keywords: regulation, self-control, educational progress, personality efficiency.

УДК 159.9

Л. Є. Просандєєва (м. Київ)

**РОЛЬ СУБ'ЄКТНОСТІ В ПРОЦЕСІ
АВТОНОМІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ**

У статті висвітлюється роль суб'єктності в процесі автономізації особистості особистості, яка інтерпретується у контексті двоєдиного процесу автономного освоєння соціального та автономного відтворення соціального.

Ключові слова: суб'єктність, психологічна автономність особистості, генезис самоцінності, психологічний простір власного «Я».

Постановка проблеми. Актуалізуючи цілісний розгляд такого психологічного новоутворення як суб'єктність особистості, ми розглядаємо її як динамічну систему, що розвивається. Проте суб'єктність особистості може динамічно розвиватися лише спираючись на її творчу активну діяльність, ініціативність, уміння всебічно виявити власний внутрішній потенціал. Саме залежно від характеру й змісту цієї діяльності може активно розгортатися автономізація власного «Я» особистості. Освоєння соціального досвіду, знаків, символів, оволодіння власною соціальною сутністю, вироблення способів поведінки із власним «Я» при оцінці своїх дій, уміння придивлятися до себе, приміряти себе до навколишнього світу, рефлексія на власні дії та поведінку, – все це пов'язано з реалізацією суб'єктивності серед інших людей [4]. З цього випливає, що становлення суб'єктивності особистості обумовлено трансформацією вихідної діяльності в діяльність більш значущу (ціннісну!) для людини, що відповідає її потребі в автономізації.

Виклад основного матеріалу. Проведений теоретичний аналіз став основою якісної інтерпретації поглядів зарубіжних вчених на процес автономізації людиною своїх смисложиттєвих і ціннісних орієнтацій, намагання самоствердити свої здатності й здібності [8]. Подібної точки зору

дотримувався й К. Роджерс, за яким «головна рушійна сила життя» та розвитку людини – це прагнення до зростання, розкриття здібностей і підсилення потенціалів, стремління до більшої ефективності, конструктивності й зрілості поведінки [11].

Пошук наукового пояснення ролі суб'єктивності в процесі автономізації особистості привів нас до необхідності логічного обґрунтування основних умов реалізації власного «Я» в ракурсі різних стратегій поведінки на різних етапах онтогенезу. Детермінантами, що забезпечують процес самореалізації та задають спрямованість і селективність поведінки людини, вчені розглядають *значення, цінності, смисли* [7]. Виходячи з розуміння особистості як особливої просторово-часової організації, а її багатомірного світу – як різних форм свідомості, що послідовно надбудовуються одна на іншу в процесі онтогенезу, ціннісні й смислові «виміри» постають як стійкий психологічний простір, що розширюється і в якому відбувається самозбереження та подальше здійснення ціннісного «Я» (Клочко). При цьому нами береться до уваги, що цінності й смисли мають відповідати можливостям людини, які завдяки осмисленню на рівні ціннісного «Я» стають «напруженими». Тому можна припустити, що існують типи людей, одні з яких воліють реалізувати себе на рівні смислової детермінації, а інші – на рівні ціннісної [7].

Традиція дослідження автономізації особистості пов'язана з вивченням категорії суб'єкта, зміст якої дозволяє уточнити, власне, природу автономності та можливі напрями її дослідження.

Існує безліч визначень суб'єкта. Суб'єкт і об'єкт (лат. *subjectum* – «лежачий унизу, що знаходиться в основі», і *objectus* – «предмет») – фундаментальні категорії філософії: суб'єкт визначається як носій субстанціальних властивостей і характеристик, що визначають якісні особливості об'єкта, тобто, не зовсім звично для сучасного погляду, об'єкт перебував у залежності від суб'єкта і був позбавлений самостійної сутності [12].

За положенням Д.Н. Ушакова, суб'єкт – це той, хто пізнає, мислить і діє, на відміну від того, на що направелені думки і дії [245]. Поняття «суб'єкт» використовувалося вже Аристотелем, проте тільки з XVII століття воно почало застосовуватися для позначення психолого-теоретико-пізнавального «Я» [43, с. 56].

У психології поняттю «суб'єкт» приділялася велика увага, особливо у зв'язку з вирішенням проблеми детермінації психічного, або взаємодії зовнішнього і внутрішнього, яка в психології є однією з фундаментальних. В аналізі цієї проблеми виділяються дві основні позиції: з одного боку, ставлення до суб'єкта як результату інтеріоризації суспільного досвіду, де діяльність розглядається як ланка між людиною і світом з визнанням пріоритету об'єктивної реальності (ця позиція представлена роботами М. Бахтіна, Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, О.М. Леонтьєва тощо), з іншого боку – акцентування значущості внутрішньої детермінації діяльності суб'єкта, тобто не тільки визнання «заломлення» зовнішнього через внутрішнє при вирішальній ролі внутрішнього, але і у внутрішній обумовленості, спонтан-

ності цього розвитку (роботи С.Л. Рубінштейна і його послідовників К.А. Абульханової, Л.І. Анциферової, О.М. Славської та ін.)

Необхідно зазначити, що аналіз суб'єктних якостей за позицією Л.С. Виготського здійснювався в залежності від діяльності або від середовища. Це сприяло, особливо в контексті робіт з дитячої психології, більшій розробленості понять, підкреслюючи динамічність, процесуальність становлення суб'єкта.

Інший російський психолог О.М. Леонт'єв розглядав проблему зовнішнього і внутрішнього через призму категорії діяльності. Вчений стверджував, що реальним базисом особистості людини є сукупність його суспільних за своєю природою відносин до світу, але відносин, які реалізуються; а вони реалізуються його діяльністю, точніше, сукупністю його різноманітних діяльностей. Вчений зазначає, що в основі особистості лежать відносини співпідпорядкованості людських діяльностей, породжувані ходом їх розвитку.

Специфіка людського існування за С.Л. Рубінштейном полягає в тому, що в загальну детермінацію буття включається не просто свідомість, а людина як суб'єкт свідомості і дії, причому «за самою своєю природою психічні явища включаються в причинний взаємозв'язок буття одночасно і як обумовлені і як такі, що обумовлюють». Автор виходить у своїх міркуваннях з того, що зовнішні причини (зовнішні впливи) завжди діють лише опосередковано через внутрішні умови. «При поясненні будь-яких психічних явищ особистість виступає як воедино пов'язана сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються всі зовнішні впливи (у ці внутрішні умови включаються і психічні явища – психічні властивості і стани особистості)» [55 с. 228].

Враховуючи те, що внутрішні умови, через які в кожен момент переломлюються зовнішні впливи на особистість, в свою чергу формувалися в залежності від попередніх зовнішніх взаємодій, автор стверджує, що положення про ламання зовнішніх впливів через внутрішні умови означає обумовленість психологічного ефекту кожного зовнішнього (в тому числі і педагогічного) впливу на особистість історією її розвитку.

С.Л. Рубінштейн підкреслює фундаментальне значення діяльності людини для психології в зв'язку з тим, що «особистість формується у взаємодії, в якій людина вступає з навколишнім світом. У взаємодії зі світом, в здійснюваній ним діяльності людина не тільки виявляється, але і формується» [55с. 232].

Визначаючи людину як суб'єкт життя (а не діяльності або пізнання), С.Л. Рубінштейн зазначав, що існують два основних способи життя: перший не виходить за межі безпосередніх зв'язків, в які включена людина, а другий пов'язаний з появою рефлексії, яка допомагає як би призупинити природний процес життя і вивести людину за її межі. Починаючи з цього моменту, рефлексія («світоглядні почуття») виступає внутрішньою умовою поведінки людини. Саме власна позиція суб'єкта і робить відносини людей до життя різними, незважаючи на об'єктивну «даність» ситуації.

Самореалізовуючись як суб'єкт в послідовних життєвих ситуаціях, людина взаємодіє і з іншими людьми, причому взаємовідносини з ними визна-

чаються тим, наскільки вона визнає їх «особисте життя». Таким чином, у своїх роботах С.Л. Рубинштейн позначив головну особливість людського буття як усвідомлений вибір і саморегуляцію; ці якості складають в сукупності суб'єктність людини як здатність детермінувати своє життя.

Аналізуючі праці Б.Г. Ананьєва, який досліджуючи структуру особистості, відзначав, що вона має своїм генетичним джерелом тривалі і різноманітні метаморфози психічних феноменів і в цьому сенсі є продуктом індивідуально-психічного розвитку. Разом з тим, продовжує автор, «структура особистості, що склалася в процесі індивідуального розвитку людини, сама детермінує напрямок, ступінь зміни і рівень розвитку всіх феноменів психічного розвитку.

Ідеї суб'єктного підходу С.Л. Рубинштейна розвивалися в роботах К.О. Абульхановой-Славської, Л.І. Анциферової, А.В. Брушлінського, які висунули проблему суб'єкта в центр вивчення сучасної психології. А.В. Брушлінський зазначав, що сформовану послідовність вивчення «діяльності, свідомості, особистості» неправомірна і що всі психологічні прояви слід розглядати як належність суб'єкту («суверенному суб'єкту» в термінології автора, підкресливши тим самим відповідальність, самостійність і автономію людини). Суб'єкт, на думку А.В. Брушлінського, завжди нерозривно пов'язаний з іншими людьми і разом з тим автономний, незалежний, він і суб'єкт, і об'єкт соціальних впливів, представляючи собою безперечну цінність для суспільства. Особистісні та суб'єктні якості дослідник розрізняв за ступенем внутрішньої детермінованості, за наявності можливості вибору та використання цієї свободи. Ключова здатність суб'єкта – його здатність реорганізувати власне буття було б неможливим, якби людина прагнула тільки до зміни об'єктивних обставин свого життя, а не змісту внутрішнього суб'єктивного світу.

Суб'єктно-середовищної підхід, розроблений С.К. Нартовою-Бочавер, постулює, що людина, яка володіє психікою і свідомістю, живе не в об'єктивному середовищі, а в психологічному просторі, побудованому суб'єктом відповідно до його потреб і можливостей як унікальне явище і тому має право на суверенне володіння. Відповідно до даного підходу суб'єкт визначається як людина, що володіє упередженим ставленням до буття, в якому він існує і частиною якого виявляється сам [43].

Вчена підкреслює, що суб'єкт вважає своїми власними тіло, думки, переживання, вчинки, він має почуття авторства по відношенню до власного життя і здатний приймати на себе відповідальність. Суб'єкт «прозорий» (природний) в стабільному стані і проявляє себе при зіткненні з об'єктом, який розпізнається ним як «інше». Між суб'єктом і «іншим» проходять межі, які рухливі, можуть змінюватися і заявляють про себе наявністю проблемних або конфліктних ситуацій. Вирішення цих ситуацій вносить визначеність об'єкта або інтеріорізується і стає внутрішнім надбанням, або залишається чужим по відношенню до нього. Вчена С.К. Нартовою-Бочавер зазначає, що в процесі онтогенезу та особистісного розвитку суб'єктність приймає різний зміст, володіє стадіальністю і сензитивними періодами становлення.

Спираючись на визначені вихідні положення вітчизняних та зарубіжних вчених перейдемо безпосередньо до аналізу процесу автономізації власного «Я» особистості. Насамперед, уточнимо смислове поле поняття «психологічна автономність», яке розуміється нами як здатність людини контролювати, захищати й розвивати цінність власного «Я», в основі якої лежить узагальнений досвід незалежної поведінки. Автономність характеризує не тільки активну, незалежну людину, яка зберігає динамічну рівновагу самоактуалізуючого й самореалізуючого суб'єкта, але й особистість, що «творює» свій світ і цінність власного «Я». Автономна особистість «відрізняється від інших тим, що здатна зберігати й розвивати свій багатомірний світ, тобто саму себе» [13]. Стаючи автономною особистістю, людина одержує можливість змінювати спосіб життя, стимулюючи тим самим подальший розвиток цінності власного «Я». Психологічна автономність як базова якість особистісного початку несе відбиток культури, певного діалогу людини із соціумом, у процесі якого вона проявляє своє авторство на власне «Я».

Початковою ланкою описання процесу автономізації власного «Я» особистості стали загальні положення концепції персоналізації М. Хейдметса та А. В. і В. А. Петровських, згідно з якими бути автономною особистістю означає не тільки привласнювати й персоніфікувати щось із соціуму, але й також транслювати щось у соціальний світ «від себе». В основі такого розуміння автономної особистості лежить її інтерпретація як «інобуття» в інших. При цьому важливі для людини об'єкти середовища являють собою ще й знак певних потреб суб'єкта й тому, наприклад, засудження кумира, вибору предмета або зовнішності переживаються як загроза самоцінності [20; 16]. Таким чином, при переході від фізичних, «середовищних» об'єктів до автономізованих з'являється переживання їхньої цінності, значущості для людини. Наділяючи їх особистим змістом, людина робить їх власним надбанням.

Об'єкти, які залежно від індивідуальних потреб особистості входять у це коло, становлять психологічний простір власного «Я», що включає комплекс фізичних, соціальних, психологічних явищ, з якими вона ототожнює своє ціннісне «Я»: тілесність, територію, особисті предмети, соціальні прихильності, установки, цінності, а також часовий режим користування ними. Особистість потребує і прагне зберегти цілісність границь (фізичних, ментальних), які проходять таким чином, щоб включати все значуще для розвитку власного «Я».

Психологічний простір власного «Я» розвивається в онтогенезі протягом усього життєвого шляху відповідно до вікових завдань кожного етапу. Наприклад, розширення простору фізичної автономності виникає в ранньому дитинстві, простору особистої території й речей – протягом раннього й дошкільного дитинства, простору часових звичок – з дошкільного по молодший шкільний вік. Автономність соціальних зв'язків, інтересів і цінностей виникає саме в дошкільному віці, – однак у підлітковому віці стає регулятором поведінки.

«Якість границь», що дає людині переживання упевненості, безпеки, довіри до світу – відповідає полюсу збереженості цінності власного «Я», і навпаки, депривованість і травмованість кордонів - полюсу зруйнованості цінності власного «Я» особистості. Таким чином, особистісна автономність є

основою розвитку самоцінності, адже головне для автономної людини – автентичність і щільність її буття, в якому кожне явище й подія «обслуговує» сенс існування та значущість власного «Я» особистості [7; 9; 13].

Враховуючи специфіку розвитку суб'єктності особистості, в її основу ми покладаємо власне «Я» особистості. По-суті, змінювання власного «Я» зумовлене завданнями віку і визначається новими соціальними умовами. Зміни власного «Я» завжди кардинальні, тому що призводять до суттєвої переоцінки цінностей. Проте колишні досягнення не заперечуються, вони гармонійно вбудовуються в нову мотиваційну систему особистості. Так, наприклад, у підлітковому віці формулюються вимоги до статевої ідентичності, прийняття гендерних ролей, змін відносин з однолітками й батьками, розвитку професійних інтересів. У період ранньої дорослості такими завданнями є – становлення глибоких і позитивних інтимних стосунків з партнером, професійна спроможність, знаходження нового сімейного статусу (стати батьком або матір'ю). В залежності від вікового періоду, ці вимоги особливим чином актуалізуються, також змінюється їхня послідовність, але щоразу вони залишаються актуальними для розвитку ціннісного «Я» особистості [1; 13].

В основу процесу автономізації власного «Я» покладено виділення в якості «одиниці» – психологічну ситуацію, яка розв'язується за допомогою психологічного подолання, або coping. Активні способи coping – поведінки сполучаються з досягненням автономності – соціалізованості, а пасивні – депривованості. Оскільки психологічний простір є не тільки реальним, але й символічним, фрустрація прагнення до автономності – соціалізованості призводить до заміщення цього виміру іншим, а також до загального зниження рівня автономності (депривованості). Порушення або (підтримка) кордонів автономності закріплюються у цінності власного «Я» особистості й визначаються в стратегіях поведінки людини, даючи оточуючим сигнали щодо того, яку частку автономності-соціалізованості людина розраховує одержати від інших. Таким чином, автономність розвиваються з віком у бік підвищення автономності, і якщо цей нормативний процес порушується, людина переживає кризу власного «Я».

Розвиток автономності відбувається у два етапи: спочатку людина заявляє свої права на деяку цілісність психологічного простору, потім починає «обживати» цей простір і наділяти своїми продуктивними якостями – і ціннісно-смысловими значеннями. Прослідкуємо це детально.

Для того, щоб стати автономною особистістю дитині необхідно опанувати всім тим, що становить досвід людства за роки свого існування (тобто відбувається прилучення до так званого «менталітету соціуму»). Тільки в результаті взаємодії власного «Я» дитини й соціального світу культури психіка дитини «олюднюється» [12]. Відтак, існуючий «симбіотичний» зв'язок між матір'ю й дитиною, в якому мати виконує функції провідника, посередника між автономним світом і світом соціальним, дозволяє дитині опанувати культурний досвід усього людства.

Поступово автономність опановує й сама дитина, починаючи самотійно входити в соціум й «вбирати» його знання. Опановуючи нові знання, перетво-

рюючи їх у предмет власної життєдіяльності, дитина стає усе більше автономною. Розвиток суб'єктності дитини відбувається при особистій участі у взаємодіях значущого дорослого, а це означає, що істотний вплив на генезис автономності будуть здійснювати взаємини дитини й дорослого (В.В. Давидов, В.Т. Кудрявцев, Д.Б. Ельконін, В.І. Слободчиков і А.В. Шувалов).

Можливість самостійного «виходу» в культуру (та взаємодія з нею без посередників) призводить до ускладнення життєвого простору й самоорганізації тільки за умови повноцінного функціонування на ранніх етапах онтогенетичного розвитку сумісної психологічної системи «дитина-дорослий». Саме ця система детермінує подальший розвиток суб'єктності дитини. Отже, автономізація власного «Я» відбувається спочатку як *процес, супроводжуваний дорослими* (батьками, педагогами, психологом), і згодом як *процес спонтанний*, який стає можливим лише в підлітковому віці, коли в дитини з'являється ціннісна свідомість (В.Е. Ключко).

Висновки. Таким чином, узагальнюючи теоретичні позиції дослідників, необхідно відзначити, що поняття суб'єктності тісно пов'язано з наявністю вибору, обумовленого присутністю у людини ціннісного рівня регуляції, який робить людину здатною до вираження своїх переваг в різних видах активності. Розвиток взаємин з іншими людьми повинні також будуватися з урахуванням суб'єктності як права на вибір у інших людей.

Суб'єктність особистості є її базовим складовим елементом, що дозволяє адаптуватися, розвиватися і бути продуктивною у всіх сферах життя. Характеристики даного поняття залежать від об'єктивно-середовищних умов життя людини, тяжіють до інстинкту територіальності і служать соціальною формою реалізації біологічних програм; підтримується різними формами активності суб'єкта і тому пов'язані з індивідуально-особистісними особливостями різних рівнів індивідуальності. Стаючи автономною особистістю, людина одержує можливість змінювати спосіб життя, стимулюючи тим самим подальший розвиток цінності власного «Я». Психологічна автономність як базова якість особистісного початку несе відбиток культури, певного діалогу людини із соціумом, у процесі якого вона проявляє своє авторство.

Психологічний простір особистості, як визначальний елемент суб'єктності особистості, співвідноситься з основними проявами психічного і розуміється як суб'єктивно значимий фрагмент буття, що визначає актуальну діяльність і стратегію життя людини. Психологічний простір включає комплекс фізичних, соціальних, і психологічних явищ, з якими людина себе ототожнює. Ці явища стають значущими в контексті психологічної ситуації, і починають охоронятися всіма доступними їй фізичними та психологічними засобами.

Основними зовнішніми детермінантами розвитку суб'єктності особистості виступають характеристики навколишнього середовища: соціально-історичні умови, культурні, ментальні особливості соціуму, в якому перебуває особистість, особливості соціальних відношень. Внутрішні детермінанти включають в себе психологічні установки людини, суб'єктивне сприйняття навколишнього середовища та стан загального психологічного позиціонуван-

ня себе у ньому та своїх кордонів. При цьому автономність визначається як системна якість особистості, що дозволяє контролювати психологічний простір, що забезпечує успішність виконання життєвих завдань і, в кінцевому рахунку, встановлює почуття авторства по відношенню до життєвого шляху в цілому, це є також умовою і результатом продуктивної діяльності в різних областях і тому може корелювати з об'єктивними і суб'єктивними показниками життєвої успішності, суб'єктивного благополуччя особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абрамова Ю. Г.* Психология среды: истоки и направления / Ю.Г.Абрамова // Вопросы психологии. – 1995. – №2. – С. 130-131.
2. *Братусь Б. С.* Русская, советская, российская психология: Конспективное рассмотрение / Б.С. Братусь. – М. : Моск. психолого-социальный ин-т; Флинта, 2000. – 88 с.
3. *Василюк Ф. Е.* Психология переживания: Анализ преодоления критических ситуаций / Ф.Е. Василюк. – М., 1984. – С. 76-81.
4. *Давыдов В. В.* Развивающее образование: теоретические основания преемственности дошкольной и школьной ступеней / В.В. Давыдов, В.Т. Кудрявцев // Вопросы психологии. – 1998. – № 5. – С. 3-18.
5. *Клочко В. Е.* Становление многомерного мира человека как сущность онтогенеза / В.Е. Клочко // Сибирский психологический журнал. – Томск, 1998. – Вып. 8–9. – С. 7–15.
6. *Клочко В. Е.* Человек как самоорганизующаяся психологическая система / В.Е. Клочко // Человек как самоорганизующаяся психологическая система: Мат-лы региональной конф. – Барнаул: Изд-во БГПУ, 2000. – С. 3–7.
7. *Клочко А. В.* Суверенность как результат становления человека в совмещенной психологической системе / А.В. Клочко, О.М. Краснорядцева // Вестник БГПУ: Психолого-педагогические науки. – 2001. – № 1. – С. 4–9.
8. *Кудрявцев В. Т.* Смысл человеческого детства и психическое развитие ребенка / В.Т. Кудрявцев. – М. : Изд-во УРАО, 1997. –156 с.
9. *Левин К.* Теория поля в социальных науках / К. Левин. – СПб., 2000.– С. 101-108.
10. *Малер М.* Процесс сепарации-индивидуации и формирования идентичности / М. Малер, Д. Мак-Девитт // Психоаналитическая хрестоматия. Классические труды / Под ред. М.В. Ромашкевича. – М.: 2005. – С. 158–172.
11. *Маслоу А.* Новые рубежи человеческой природы : Пер. с англ. / А. Маслоу. – М. : Смысл, 1999. – 425 с.
12. *Мухина В. С.* Возрастная психология / В.С. Мухина. – М., 2000. – 21 с.
13. *Нартова-Бочавер С. К.* Человек суверенный: психологическое исследование человека в его бытии / С.К. Нартова-Бочавер. – СПб. : Питер, 2008. – 400 с.
14. *Обухова Л. Ф.* Возрастная психология : Учебное пособие / Л.Ф. Обухова. – М. : Педагогическое общество России. – 1999. – 442 с.
15. *Орлов А. Б.* Психология личности и сущности человека: Парадигмы, проекции, практики / А.Б. Орлова. – М. : Издательский центр "Академия", 2002. – 272 с.
16. *Петровский А. В.* Основы теоретической психологии / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М. : Инфра-М, 1998. – 525 с.
17. *Роджерс К.* Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М. : Прогресс, 1994. – С. 153-171.
18. *Слободчиков В. И.* Антропологический подход к решению проблемы психологического здоровья детей / В.И. Слободчиков, А.В. Шувалов // Вопросы психологии. – 2001. – №4. – С. 91–105.

19. Тхостов А. Ш. Топология субъекта / А.Ш. Тхостов // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология; 2: 3-13; 3: 3-12.
20. Хейдметс М. Феномен персонализации среды: теоретический анализ / М. Хейдметс // Средовые условия групповой деятельности. – Таллинн: Тал. пед. ин-т, 1988. – С. 7–57.
21. Эльконин Д. Б. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков / Д.Б. Эльконин // Избранные психол. труды. – М. : Педагогика, 1989. – С. 258–280.

Просандєєва Л. Е. РОЛЬ СУБ'ЄКТНОСТІ В ПРОЦЕСЕ АВТОНОМІЗАЦІЇ ЛІЧНОСТІ

В статтє освєцєєтьє роль суб'єктності, которєє інтерпрєтуетьєє в контєкстє двєудинотого процесє автономного освоєнєє и автономного воспроизвєдєнєє соцієльного.

Ключєвєє словєє: *суб'єктность, психологическая автономность личности, психологическое пространство собственного «Я».*

Prosandeeva L. E. ROLE OF SUBJECTIVITY IN THE PROCESS OF PERSONALITY AUTONOMIZATION

The concept of autonomization-socialization of the own «I» of the person is represented, which is interpreted in the context of two-uniform process of the independent development of the social and independent reproduction (or tearing away) of the social in the article.

Keywords: *psychological autonomy, self-value of the person, self-value genesis, psychological space of the own «I».*

УДК 159.923.2

О. М. Соловйов (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ВІЦІ ВІД 25 ДО 35 РОКІВ

У статтї розглянуто питання самоактуалізації особистості та чинники, які її характеризують та обумовлюють. Проаналізовано основні підходи до визначення поняття “самоактуалізація” та її роль у індивідуальному розвитку людини. Досліджено залежність ступеню вираженості самоактуалізаційних характеристик від індивідуально-психологічних особливостей та ціннісно-мотиваційних орієнтацій особистості. Наведено результати вивчення структурно-рівневих та гендерних особливостей, а також ієрархія у ціннісно-смысловій сфері особистостей, що самоактуалізуються.

Ключові слова: *самоактуалізація, індивідуально-психологічні особливості, ціннісно-мотиваційна орієнтація, ціннісно-смыслова сфера, гендер.*

Постановка проблеми. Останнім часом у сучасному, нестійкому та дисгармонійному суспільстві перед особистістю виникає ряд важливих життєвих питань, які стосуються творчості, любові, моральних цінностей, самовираження, професійної реалізації тощо. В умовах швидкоплинної інформатизації, непередбачуваних змін соціально-політичного характеру у країні, питання пошуку себе та свого місця у суспільстві натрапляють на все більші труднощі у своєму розв'язанні.

Запропоновані сьогоденним суспільством цінності та орієнтири, які мають переважно споживчий характер, підлягають дедалі критичному оці-